

ЛЕКЦІЯ 6. ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ ТА ГРОМАДСЬКІ ОБ'ЄДНАННЯ

План

1. Політична партія: сутність, структура, генезис становлення.
2. Типи політичних партій.
3. Партійні системи.
4. Громадські об'єднання.

Політичне життя в сучасному суспільстві не мислиме без партій. Партії надають йому динаміки, оскільки вони є ареною змагання політичних курсів, ідей, які виражають інтереси різних суспільних груп. Це є основою вироблення оптимальних суспільних рішень як щодо сутності проблем, так і щодо врахування інтересів суспільних груп. Суспільна значущий результат діяльності партій ймовірний за умови, якщо вони мають реальну вагу в суспільстві та можливість вільно конкурувати між собою за доступ до державної влади. Партії — не тільки важливий елемент політичної системи, а й один із основних компонентів громадянського суспільства. Знання про партії як суспільний інститут, їх місце і роль у суспільно-політичному житті мають не лише теоретичне, а й практичне значення.

Поняття і типологія політичних партій та партійних систем

Сучасним політичним партіям передували їх прообрази — протопартії. Існує думка, що партії виникли водночас із політикою, тобто в рабовласницькому суспільстві. З розвитком рабовласницьких відносин, поглибленням соціальної диференціації суспільства, в тому числі й само-го панівного класу, для здійснення влади вже було недостатньо державних політичних структур. Виникали громадські організації як форма політичної діяльності груп панівного класу, що протиборствували між собою, а також трудящих мас, які боролися проти нього. В епоху Середньовіччя виникали та діяли партії: в Італії XII—XV ст. між собою ворогували гвельфи (прихильники світської влади папи римського) та гібеліни (прихильники сильної королівської влади). Партії античного світу і європейського середньовіччя найчастіше поставали як клієнти — тимчасові об'єднання для підтримки певних знатних осіб, сімей. Суперництво політичних груп, об'єднаних навколо впливових сімей, популярних лідерів, упродовж багатьох століть було суттєвою ознакою політичної історії. Особливого імпульсу розвитку партій надали буржуазні революції в Англії, Франції та інших європейських країнах.

У Європі в другій половині XIX ст. виникли масові партії, їх появі сприяли два основні чинники: розширення виборчих прав і розвиток робітничого руху. Масові політичні партії як інститут європейської культури поступово поширилися й закріпилися в культурах країн і народів інших континентів.

Партії як соціальний феномен постійно еволюціонують. Нині урізноманітнилися причини і способи їх виникнення, багато в чому змінюються їхні форми і сутність, уявлення про їхню роль у суспільстві та й сама ця роль, методи діяльності та функції.

Причинами виникнення партій є необхідність захисту соціально-класових, національних, а нерідко й племінних, релігійних, регіональних інтересів, а також цілі, пов'язані з виборчою боротьбою. Різноманітними є способи виникнення партій. Свого часу М. Вебер в історії становлення партії вирізняв три етапи: аристократичне угруповання, політичний клуб, масова партія. Партії виростали з депутатських клубів і фракцій у парламенті, орієнтованих на інтереси різних кіл нової політичної та економічної еліти.

Політичні партії утворюються:

- внаслідок об'єднання гуртків і груп однакового ідейно-політичного спрямування, які виникли та існували окремо в різних місцях країни;
- внаслідок розколу однієї партії на дві та більше чи об'єднання двох та більше партій в одну;
- у надрах масових рухів;
- під впливом міжнародної партійної системи;
- як своєрідне відродження партій, які існували раніше, що підвищує їхню легітимацію, створює певну наступність політичного розвитку;
- внаслідок діяльності лідерів, які організували партії «під себе»;
- на основі регіональних організацій партії, яка існувала раніше;
- з ініціативи профспілок.

Так, лейбористські партії у Великобританії, Австралії, Канаді та інших країнах, які переважно виражають інтереси робітників, було створено саме з ініціативи профспілок, що стали колективними членами цих партій і фінансують їх.

Утворення партій, як і громадсько-політичних рухів, відбувається на установчих з'їздах або конференціях. Усні заяви про появу нової громадсько-політичної організації не вважаються достовірною інформацією. Нею є факт реєстрації партії державним органом — в Україні, наприклад, Міністерством юстиції.

Щодо тлумачення поняття «політична партія» серед політологів немає однастайності, що зумовлено складністю та багатоманітністю партій як об'єкта дослідження, різними підходами до вирішення цієї проблеми та різними традиціями національних політологічних шкіл. Попри те можна визначити спільні ознаки, які характеризують партію. Серед них найважливіша — добровільність об'єднання.

***Політична партія** — організована група однодумців, яка виражає інтереси частини народу, класу, класів, соціальної верстви, верств, намагається реалізувати їх завдяки здобуттю державної влади або участі в ній.*

Кожна партія має ідеологію, політичну платформу, організаційну структуру, певні методи й засоби діяльності, соціальну базу, електорат (виборців, які голосують за неї). Основна мета діяльності політичної партії — здобути політичну владу в державі та реалізовувати свої програмні цілі — економічні, політичні, ідейно-теоретичні, моральні за допомогою законодавчої, виконавчої та судової гілок влади. Свої програмні цілі політичні партії проводять у життя через ідейно-політичну, організаційну, пропагандистську, державну (коли оволодівають державною владою) діяльність, виробляючи стратегію й тактику своєї поведінки на різних історичних етапах розвитку і за різних політичних умов. Структура політичної партії — це ядро (керівні органи вищої і нижчої ланок, партійні лідери, активісти), рядові члени партії та прибічники. Організаційно партія поділяється на партійний апарат та партійну масу, способи зв'язку апарату з цією масою, партії та політичного середовища, партії та суспільства. Часто партійна система охоплює створювані партією молодіжні, жіночі, іноді військові організації, які є засобом проведення партійної політики серед відповідних груп населення.

Сприйняття партій та їхньої ролі в житті суспільства тривалий час було негативним. Європейська політична думка радикально змінила ставлення до них у XVII—XVIII ст. Нині остаточно утвердилася думка, що без сильних політичних партій, альтернативних політичних рухів демократична природа влади неможлива. Політичні партії забезпечують зв'язок між народом і представницьким механізмом правління. Саме через партії уряд може звернутися до мас за підтримкою, а маси через партії можуть критикувати керівництво і висувати вимоги до нього.

Існує декілька класифікацій політичних партій за різними ознаками.

1. *За класовою визначеністю:* буржуазні, селянські, робітничі (у т.ч. комуністичні), соціалістичні та соціал-демократичні. До кожного типу належать і відповідні прошарки інтелігенції.

2. *За ставленням до суспільного прогресу:* радикальні (у т.ч. революційні), реформістські, консервативні, реакційні, контрреволюційні.

3. *За ставленням до влади:* правлячі, опозиційні, нейтральні або центристські (умовно, позаяк абсолютно нейтральних до влади партій не існує).

4. *За формами і методами правління:* ліберальні, демократичні, диктаторські.

5. *За принципами організації та членства:* кадрові та масові.

6. *За місцем у системі влади:* легальні та нелегальні.

7. *За ідеологічним спрямуванням:* комуністичні, соціалістичні, фашистські, неофашистські, ліберально-демократичні, націоналістичні, анархістські та ін.

8. *За віросповіданням:* християнські, мусульманські. Деякі політологи виділяють партії прагматичні (виборчі), парламентські, харизматично-вождистські та ін.

Політичні партії в Україні можна класифікувати за такими критеріями: ставлення до державного суверенітету соціально-економічні пріоритети, ідейно-політичні засади тощо. За ідейно-політичним спрямуванням виокремлюють національно-радикальні, національно-демократичні, загальнодемократичні, соціалістичного спрямування, національних меншин.

Залежно від багатьох обставин, а надто від політичного режиму, в кожній країні формується певна партійна система. Політична наука виокремлює такі типи партійних систем, кожна з яких відображає конкретні особливості певного суспільства:

— *однопартійна* (в країні є одна правляча партія, а діяльність інших не допускається);

— *домінантна* (з переважаючою партією, яка за підсумками виборів незмінне залишається при владі протягом десятків років);

— *двопартійна (біпартизм)* (дві найбільші, найвпливовіші партії в країні поперемінне внаслідок виборів здійснюють владу);

— *трипартійна*, яку ще називають *двох-з-половинною (2,5) партійною системою* (характеризується тим, що жодна з двох найбільших партій країни самостійно не може сформувати уряд, а тому потребує для цього підтримки третьої партії, значно меншої від них, але яка постійно представлена в парламенті);

— чотирипартійна, або двоблокова (відзначається наявністю правого та лівого блоків партій, що змагаються між собою за владу);

— партійна система обмеженого (поміркованого) плюралізму (відсутні антисистемні партії двосторонньої опозиції; притаманна орієнтованість на участь в уряді, коаліційних кабінетах, незначна ідеологічна різниця між партіями);

— партійна система крайнього (поляризованого) плюралізму (їй властиві наявність антисистемних партій, двосторонньої опозиції зліва і справа, стан перманентного конфлікту між опозицією зліва і справа, сильне ідеологічне розмежування між ними);

— атомізована партійна система (не передбачає необхідності точного підрахунку числа партій); тут виникає поріг, за яким кількість партій не має значення.

Між партійними і виборчими системами існує тісний взаємозв'язок. Виборча система впливає на формування типу партійної системи. Французький вчений Моріс Дюверже сформулював «три соціологічних закони» щодо впливу виборчої системи на кількість партій у суспільстві й на відносини між ними. 1. *Пропорційна виборча система* веде до партійної системи з численними партіями, які мають жорстку внутрішню структуру і не залежать одна від одної.

2. *Мажоритарна виборча система голосування в два тури* (абсолютної більшості) зумовлює появу партійної системи, до якої належать кілька партій, що мають гнучкі позиції і прагнуть до взаємних контактів і компромісів.

3. *Мажоритарна виборча система голосування в один тур* (відносної більшості) неминуче породжує партійну систему, яка характеризується суперництвом двох партій.

Роль і функції партій у суспільно-політичному житті

Політичні партії активно впливають на діяльність органів державної влади, економіку, соціальні процеси, відносини між країнами. Вони є одним із базових інститутів сучасного суспільства, без якого не можливе функціонування представницької демократії, яка потребує розвинутих і добре організованих партій. За їх відсутності посилюється загроза виникнення авторитарного режиму. Демократія забезпечується участю партій у виборах, позаяк на багатопартійних виборах зіштовхуються не амбіції особистостей, а інтереси суспільних груп. Партії нині є невід'ємною частиною всієї демократичної системи, особливо парламентської демократії, оскільки парламентська робота здійснюється переважно через партії.

Багатопартійність є певною гарантією проти корупції, зловживань владою, своєрідним способом контролю державних діячів.

Завдяки партіям антагонізм, властивий відносинам між суспільством і державою, утримується в безпечних для соціальної стабільності межах. Трансформуючи почуття соціального незадоволення в позитивні політичні цілі, партії спрямовують стихійну його енергію в русло конституційної боротьби за досягнення цілей через участь у державному управлінні.

Перспективи посттоталітарного розвитку колишніх соціалістичних країн, у тому числі України, пов'язані зі становленням політичних партій. Відсутність сильних партій, які легітимне представляють інтереси основних соціальних груп у відносинах з державою, нібито ставить державу над суспільством і розв'язує їй руки у виборі політики. Однак це ілюзія, бо замість політичне організованих опонентів, з якими можна вести діалог і шукати консенсус, владі за таких обставин протистоїть стихійна маса людей. Слабкість партій неминуче обертається безсиллям держави, яка позбавляється зворотного зв'язку з масами і втрачає контроль над політичним процесом.

Вплив політичних партій на маси, а отже, і завоювання владних позицій у суспільстві визначається такими чинниками:

- наявністю приваблюючих ідеологій, які визначають цілі розвитку, відображають інтереси мас;
- організаційною оформленістю, мобільністю організаційних структур, здатних реалізовувати намічені цілі;
- рівнем компетентності, авторитетності партійних керівників (вождів, лідерів, функціонерів);
- достатньою масовістю й активністю рядових членів партії;
- вмінням практично організувати діяльність партії в конкретній історичній ситуації;
- вмінням відобразити гострі суспільні проблеми в зрозумілих масам конструктивних лозунгах;
- наявністю достатніх коштів для діяльності ідейно-пропагандистських і культурних центрів партії, для оприлюднення її політики через засоби масової інформації.

Суспільно-політична роль партій виявляється в їхніх функціях. У політології існують різні підходи щодо обсягу, змісту і суті функцій політичних партій. Наприклад, американський політолог К. Лоусон зазначає, що сферою діяльності партії може бути уся сфера політики і будь-яку функцію

політичної системи може виконувати партія. Інші політологи розцінюють партії як звичайні організації, які у своїй діяльності не піднімаються вище рівня активності «груп тиску» або «груп інтересів».

Американський політолог Дж. Брайс виділяє такі функції партій: підтримка одностайності між членами партії; рекрутування нових прихильників; стимулювання ентузіазму виборців, акцентуючи увагу на численності партії та важливості її мети; інформування виборців про політичні питання, які вирішує партія, про особисті достоїнства вождів і недоліки суперників; відбір кандидатів на певну посаду.

У політології фігурують й інші функції партій: організація громадської думки з питань, які торкаються життєвих інтересів нації; мобілізація виборців навколо партійних кандидатів; виховання громадської думки і дедалі активніше виконання партіями «загальноосвітньої ролі в процесі політичної соціалізації»; забезпечення неперервності політичних зв'язків між парламентом і народом-формування разом з іншими політичними інститутами механізму державного і громадського управління, забезпечення стабільності влади; створення сприятливих умов для послідовної зміни складу уряду за дво- і багатопартійної системи.

Важливими є функції соціальної інтеграції, політичної соціалізації, оскільки партії завжди небайдужі до політичні настроїв своїх членів і прибічників, від чого залежить їхня підтримка, участь у реалізації політики партії. Наприклад, американський політолог Ф. Сорауф вважає, що партії беруть участь у політичній соціалізації шляхом передачі політичних цінностей та інформації нинішнім і майбутнім виборцям.

Особливу роль у життєдіяльності партії відіграє функція політичного рекрутування (кадрова). Вона передбачає підбір і висунення кадрів як для партії, так і для інших організацій, які належать до політичної системи, у тому числі висунення кандидатів у представницькі органи влади й у виконавчий апарат держави. Авторитет партії в суспільстві залежить від того, наскільки ефективно вона реалізовує функцію вироблення політики і здійснення політичного курсу. Обсяг і ефективність реалізації цієї функції залежить від місця партії в політичній системі.

Отже, до основних функцій партій належать:

- з'ясування, формулювання і обґрунтування інтересів великих суспільних груп, представлення цих інтересів на державному рівні;
- активізація та об'єднання великих суспільних груп;
- формування ідеології та політичних доктрин;

- участь у формуванні політичних систем, їх спільних принципів, компонентів;
- участь у боротьбі за владу в державі і формування програм її діяльності;
- участь у здійсненні державної влади;
- організація політичної боротьби, спрямування її в цивілізоване русло;
- інституціоналізація політичних конфліктів;
- формування громадської думки;
- політичне виховання суспільства або його частини;
- формування політичної еліти: підготовка й висунення кадрів для апарату держави, керівників громадських організацій, зокрема профспілок;
- рекрутування та соціалізація нових членів.

Політичні партії в парламентах і урядах

Політичні партії відіграють важливу роль у виборах до вищих і місцевих органів державної влади. Здебільшого кандидати в депутати виступають від політичних партій. У країнах, де передбачено державне фінансування виборчих кампаній, існують різні принципи відшкодування виборчих видатків партії. В одних випадках держава виплачує грошові засоби з розрахунку кількості зібраних партією голосів виборців, в інших — з розрахунку кількості місць, отриманих партією в парламенті.

Партії, які на виборах здобули депутатські місця, вирішальне впливають на формування центральних і місцевих органів влади. Реальна участь партій у справах держави залежить від існуючої в країні партійної системи: багатопартійної, двопартійної і однопартійної.

Рівень представництва партій у законодавчому органі державної влади є критерієм визнання їх політичного авторитету в суспільстві. А парламентська боротьба політичних партій відображає співвідношення політичних сил у ньому. Ефективність діяльності парламентського механізму зростає внаслідок об'єднання депутатів у парламентські партійні групи, клуби, фракції тощо. Законодавство багатьох країн не передбачає існування партійних об'єднань депутатів у парламентах, однак на практиці депутати не приступають до виконання своїх обов'язків, доки не створять партійних фракцій. Партійні об'єднання парламенту тримають у полі зору найважливіші питання, вивчають законопроекти, вирішують, хто саме виступатиме в дебатах від імені всієї групи. Прагнення партії утворити парламентську фракцію пов'язана з тим, що

лише за цієї умови депутати від партії отримують представництво в різних керівних і робочих органах палат.

У парламентах різних країн встановлено мінімальний кількісний склад депутатів від однієї партії, необхідний для утворення партійної фракції: у Бельгії партійну групу можуть утворити не менше 3 депутатів, в Австрії — не менше 5, в Італії і Франції — не менше 20, у ФРН — 25, в Україні — 14 депутатів.

Подекуди існують певні особливості утворення парламентських фракцій. У Франції, наприклад, незалежні, безпартійні депутати і депутати з партійними мандатами, які через недостатню кількість не можуть утворити власної парламентської фракції, вправі приєднатися до фракцій, які близькі їм за політичними поглядами. При цьому вони не обов'язково мають підпорядковуватися встановленій у цих фракціях партійній дисципліні, можуть голосувати на власний розсуд. В Італії у нижній палаті депутати партій, які за регламентом не мають підстав для утворення власної фракції і які не виявили бажання приєднатися до функціонуючих партійних груп, можуть утворити єдину змішану групу. Щоправда, такій групі важко налагодити свою роботу через різні політичні погляди депутатів.

Найвпливовішими і найавторитетнішими фігурами в парламенті є голови палат. Часто їх обирають на весь термін повноваження палати і, як правило, ці посади обіймають голови партій або блоку партій, які мають абсолютну більшість місць у палаті. Якщо жодна з партій або блоків партій не має абсолютної більшості, на посаду голови палати обирають на основі угоди. У такому разі не завжди головою палати є представник найбільшої за кількістю партійної фракції. Посади заступників голів палат здебільшого розподіляються між представниками найвпливовіших партій у парламенті.

У багатьох європейських країнах для керівництва роботою палати створено колегіальні органи — бюро, президію тощо, до складу яких, крім голови палати і його заступників, входять секретарі, які контролюють присутність членів палати, спостерігають за підрахунком голосів, редагують і підписують протоколи засідань палати, і квестори, які займаються матеріальним забезпеченням палати і церемоніалом. Колегіальні органи формуються з представників різних партій пропорційно чисельності їх фракцій. Партії, які не мають власних партійних фракцій, позбавлені можливості бути представленими в цих органах.

На діяльність парламенту відчутно впливають комітети, комісії палат, рішення яких часто визначають рішення палати. У різних країнах вони формуються по-різному. Але їх партійний склад найчастіше визначається на

основі пропорційного представництва офіційно визнаних парламентських фракцій.

Попри непересічну важливість участі партій у роботі парламенту, головне їх завдання — здобуття урядової влади, вплив на формування і діяльність уряду.

За президентської системи правління (США) застосовується позапарламентський спосіб формування уряду: глава держави є і главою уряду, призначає міністрів, незважаючи на розстановку сил у парламенті і без участі парламенту. Призначення уряду президентом без участі парламенту надає верхівці партії президента значної ваги в управлінні державою. Як правило, міністрами призначають членів партії, яка перемогла на президентських виборах, хоч у США цієї традиції дотримуються не завжди. Формуючи кабінет, президент надає перевагу групам і особам, які зробили суттєвий внесок у його обрання. За розколу партії, національної кризи, президент може залучити до свого кабінету представників опозиційної фракції або партії.

За парламентської системи правління глава держави не завжди є виборною особою (у деяких країнах — монарх), він позбавлений права призначати міністрів на свій розсуд, а тільки осіб, які користуються підтримкою більшості депутатів парламенту, і мусить звільняти їх, як тільки вони втратять цю підтримку. На практиці це означає, що глава держави призначає міністрами представників партії або партій, що мають більшість місць у парламенті (часто лише більшість у нижній палаті парламенту).

Залежно від співвідношення і розстановки партійних сил у парламенті формуються різні типи урядів — однопартійний, коаліційний (при цьому в парламенті можуть виникати центристські, право- чи лівоцентристські коаліції). Інколи виконавчу владу здійснюють «уряд меншості» або «службовий уряд» (утворений на позапартійній основі), які теж спираються на підтримку парламентської більшості, до якої належать не представлені в уряді партійні фракції. Іншими словами, не представлені в уряді партії надають йому «зовнішню підтримку» з різних питань. Практикується і формування уряду національної єдності, до якого входять представники всіх впливових парламентських політичних партій. Так було у Великобританії в 1931—1935, 1935—1937 рр. і з 1940 року до закінчення Другої світової війни, коли уряд національної єдності утворювали консервативна, лейбористська і ліберальна партії.

Становлення багатопартійності в сучасній Україні. Перспектива утворення партійної системи

З проголошенням у колишньому СРСР, у тому числі в Україні, політики перебудови, почали створюватися політичні структури, які спершу обстоювали послідовну соціалістичну демократію, а відтак — просто демократію, зосереджуючись на культурно-просвітницькій діяльності (Український культурологічний клуб у Києві 1987 р.), товариство Лева та молодіжний дискусійний політклуб у Львові, 1987 р.)- Згодом почали формуватися організації політичного спрямування.

У становленні української багатопартійності виділяють три етапи.

Допартійний етап (з весни 1988 р. до весни 1990 р.). На цьому етапі виникають політизовані й політичні організації, що своєю діяльністю підготували умови і дали поштовх процесові творення партій. Розпочався він зі створення в березні 1988 р. Української Гельсінської спілки (УГС), яка першою заявила про необхідність побудови самостійної української держави. У тому ж році виникли Демократичний союз та Народна спілка сприяння перебудові. А в січні 1989 р. відбувся перший з'їзд Українського християнсько-демократичного фронту, через рік — установча конференція Товариства української мови імені Т. Г. Шевченка, дещо пізніше — Українського товариства «Меморіал». Політичне життя активізувалося після опублікування 16 лютого 1989 р. у газеті «Літературна Україна» проекту програми сприяння перебудові Народного Руху України (НРУ). У вересні 1989 р. в м. Києві відбувся установчий з'їзд НРУ як політизованого громадського об'єднання, у жовтні заявила про себе нечисленна, але надрадикальна Українська національна партія.

Етап початкової багатопартійності (кінець 1990 р. — до подій 19—24 серпня 1991). Започаткував його установчий з'їзд Союзу трудящих України за перебудову, що відбувся 24 лютого 1990 р. У квітні того ж року було засновано партію Державна самостійність України (ДСУ), Український християнсько-демократичний фронт реформувався в Українську християнсько-демократичну партію (УХДП), Українська Гельсінська спілка — в Українську республіканську партію (УРН). У травні відбувся установчий з'їзд Об'єднаної соціал-демократичної партії України (ОСДПУ), а через місяць заявила про себе Українська селянська демократична партія (УСДП) та Українська народно-демократична партія (УНДП).

1 липня 1990 р. в Києві відбулася перша сесія Української міжпартійної асамблеї (УМА), яку заснували партії та об'єднання національно-демократичного спрямування: УМА оголосила реєстрацію громадян Української Народної Республіки (УНР) на основі закону про громадянство УНР 1918 р. і скликання національного конгресу, виступила за створення Національних Збройних сил, Національної Служби Безпеки та Національної поліції.

Восени 1990 р. політичний спектр України розширили Селянський Союз України, Народна партія України, Ліберально-демократична партія України. У грудні 1990 р. члени КПРС, які утворювали демократичну платформу в тодішній КПУ, створили партію демократичного відродження України (ПДВУ), тоді ж відбувся установчий з'їзд Демократичної партії України (ДПУ).

Посткомуністичний етап (від серпневих подій 1991 р. до виборів до Верховної Ради України в березні 1994 р.). Відзначається принципово новими політичними і соціально-економічними умовами. Після серпневих подій 1991 р. КПРС та її регіональне відділення в Україні КПУ були заборонені. 24 серпня 1991 р. було проголошено незалежність України, що уможливило демократичні перетворення в ній. Процес творення партій отримав нові можливості й стимули. У вересні 1991 р. відбувся установчий з'їзд Ліберальної партії України (ЛПУ), у жовтні — установчий з'їзд Соціалістичної партії України (СПУ). На основі Української міжпартійної асамблеї було створено Українську Національну Асамблею (УНА).

У 1992 р. в Києві було створено Українську консервативну республіканську партію (УКРП), Християнське-демократичну партію України (ХДПУ). Внаслідок об'єднання Української національної та Української народно-демократичної партії утворилася Українська національна консервативна партія (УНКП). Активно виникали нові партії в 1993—1994 рр., серед яких Народний Рух України (НРУ), Комуністична партія України (КПУ).

Багатопартійність в Україні стала фактом. З формуванням багатопартійності процес творення нових партій не припиняється. Так, якщо на час виборів до Верховної Ради в березні 1998 р. в Україні було 52 політичні партії, то на початку 2001 р. їх уже налічувалося 110. Відбуваються типові для багатопартійності міжпартійна та внутріпартійна боротьба, розколи в партіях, об'єднання партій, утворення міжпартійних блоків. Процес групування партій особливо активізувався у зв'язку з підготовкою виборів до Верховної Ради в березні 2002 р.

Багатопартійність в Україні відтворює весь ідейно-політичний спектр партій, який існує у світі. Так, за ідеологічним спрямуванням в Україні діють комуністичні, соціал-демократичні, ліберально-демократичні, консервативні, християнські, націоналістичні партії. За політичним спрямуванням — ліві, центристські, праві.

Партії комуністично-соціалістичного спрямування. До них належать Партія комуністів (більшовиків) України (ПК(б)У), Комуністична партія України (КПУ), Комуністична партія (трудящих) (КП(т)), Комуністична партія України (оновлена) (КПУ(о)), Соціалістична партія України (СПУ),

Прогресивна соціалістична партія України (ПСПУ), Партія Всеукраїнське об'єднання лівих «Справедливість». Ці партії відрізняються своїм чисельним складом, впливом на політичне життя, політичним змістом програм. Але всі вони сповідують марксизм, є прибічниками соціалізму, суспільної власності, влади трудящих, соціалістичної системи господарювання і розподілу, загалом негативно ставляться до приватної власності, ринкових відносин, виступають проти співробітництва України з МВФ і МБРР, НАТО.

Партії соціал-демократичного спрямування. До них належать соціал-демократична партія України (об'єднана) (СДПУ(о)), Соціал-демократична партія України (СДПУ), Українська соціал-демократична партія (УСДП), Партія праці (ПП), Всеукраїнська партія трудящих (ВПТ). Вони, попри певні відмінності в програмах, висловлюють свою прихильність до цінностей демократичного соціалізму, є прибічниками багатокласової соціально орієнтованої ринкової економіки, сильної соціальної політики держави, соціальної справедливості, солідарності, багатопартійності, політичного плюралізму, обстоюють ринкові перетворення в Україні, зміцнення і розвиток Української держави, відродження і розвиток української нації, її культури, мови, входження України в європейське і світове співтовариство.

Партії ліберально-демократичного спектру. Вони становлять більшість, серед них: Ліберальна партія України (ЛПУ), Ліберально-демократична партія України (ЛДПУ), Демократична партія України (ДПУ), Народно-демократична партія (НДП), Демократичний Союз (ДС), Українська партія промисловців і підприємців (УПП), Партія регіонів України (ПРУ), Партія «Яблуко», Партія Зелених України (ПЗУ), Аграрна партія України (АПУ), Міжрегіональний блок реформ (МБР), Партія «Реформи і порядок» (ПРП). Вони сповідують ліберальні, демократичні цінності, виступають за домінування приватної власності, вільний ринок, рішуче прискорення ринкових реформ, прозору приватизацію з чітко визначеним приватним власником, розвиток місцевого самоврядування, розширення прав регіонів, вільний розвиток культури і мови українського і всіх інших народів України, свободу особи, входження України в європейські і світові структури.

Консервативні партії України. До них належать Народний Рух України (НРУ), Український Народний Рух (УНР), Народний Рух України «За єдність», Українська консервативна республіканська партія (УКРП), Українська національна консервативна партія (УНКП), Українська республіканська партія (УРП). Їх об'єднує боротьба за розвиток Української держави, традицій українського народу, його культури, мови; за дотримання національно-культурних прав усіх інших етнічних груп, що входять до складу українського народу, за зміцнення сім'ї, моральних норм. Вони є прибічниками ринкових

перетворень, приватної власності, політики добросусідства і взаємної вигоди з усіма державами.

Християнські партії. До них належать Християнсько-демократична партія України (ХДПУ), Українська християнсько-демократична партія (УХДП), Християнсько-ліберальний союз (ХЛС), Партія «Християнсько-народний союз» (ПХНС), Республіканська християнська партія (РХП), Всеукраїнське об'єднання християн (ВОХ). Вони обстоюють цінності християнської моралі в суспільному й особистому житті людей, пріоритет духовних начал, підпорядкованість політичної діяльності моральним нормам, повагу людської гідності, є прибічниками ринкової економіки, приватної власності, створення системи соціального захисту. Виступають за міжконфесійний мир, за створення в Україні єдиної православної помісної церкви. Розглядають релігійні організації як повноправні суб'єкти суспільного життя, виступають за участь церков у суспільно значущих акціях.

Партії національного спрямування. Це Конгрес Українських Націоналістів (КУН), Організація українських націоналістів-державників (ОУН(д)), Всеукраїнське політичне об'єднання «Державна самостійність України» (ДСУ), Українська національна асамблея (УНА), Соціал-національна партія України (СНПУ). Основним для них є втілення національної Ідеї в усіх сферах життєдіяльності української нації. Виступають за розвиток національної свідомості українців, за ринкові реформи, приватну власність, могутню Українську державу, втілення в життя Ідеї величі української нації, утвердження її слави, багатства і добробуту в умовах державного життя; за плідне її співжиття в колі волелюбних народів світу, за вирішення соціальних проблем. Деякі з них висловлюються за забезпечення українцям пріоритетних прав, зокрема, щоб безпосередніми керівниками української держави були українці.

Залежно від обставин та інтересів політичної боротьби діяльність деяких партій не цілком адекватна ідейно-політичній суті, зафіксованій у їхніх назвах і програмних документах. Трапляються розходження між проголошуваними суспільно-політичними цілями партії та конкретними поточними інтересами її лідерів.

Актуальною суспільно-державною проблемою в Україні є формування партійної системи. Важливим кроком щодо цього стали вибори до Верховної Ради України 1998 р. У результаті виборів 9 партій провели своїх представників до Верховної Ради України й утворили в ній свої фракції: КПУ, НРУ, СПУ, СелПУ, НДП, ПЗУ, «Громада», СДПУ(о), ПСПУ. Жодна з них не здобула такої кількості депутатських місць, щоб могла сформувати уряд. Не утворився для сформування уряду і блок партій, що не дає підстав стверджувати про утворення партійної системи.

В Україні спостерігаються ознаки атомізованої партійної системи та ознаки партійної системи поляризованого плюралізму. Але вірогідність того, що невдовзі в Україні сформується партійна система поляризованого плюралізму, достатньо очевидна.

Багатопартійність в Україні стала реальністю і виводить її на шлях сучасного демократичного цивілізованого розвитку. Нині українська багатопартійність є передумовою утворення партійної системи, що сприятиме утвердженню міцної, стабільної, демократичної системи влади в державі.

Партії як суспільний інститут, конкуруючи між собою, шукаючи нових рішень і підтримки нових прихильників, розвиваються, в тому числі і шляхом об'єднання на основі кількох партійних структур («Партія Регіонів»). Змінюються їхні організаційні форми, внутрішньопартійне життя, характер зв'язків з масами, методи діяльності. Сприяючи розвитку плюралізму і демократії в суспільстві, партії також демократизуються. Взаємодіючи між собою, вони, залежно від влади, участі в ній або неучасті, утворюють різні типи партійних систем. Сучасне плюралістичне, демократичне суспільство, що формувалось як багатопартійне, демонструє свою життєздатність. Очевидно, партії як невід'ємний елемент сучасного цивілізованого суспільства мають майбутнє.